ROCZNIKI TEOLOGICZNE
Tom LIV, zeszyt 6 – 2007

KS. KAZIMIERZ PÓŁTORAK

DUSZPASTERSKIE WYZWANIA WOBEC KOŚCIOŁA W POLSCE

Dwie wizyty polskich biskupów *ad limina Apostolorum* w 1998 i 2005 roku

Wizyty polskich biskupów *ad limina Apostolorum* w 1998 i 2005 r. widzieć można w perspektywie trzech przełomów: historycznego – związanego z przełomem tysiącleci, społecznego – wiążącego się z postępującą pluralizacją życia w Polsce oraz przełomu w stylu posługi i osobowości dwóch ostatnich papieży. Każdy z tych przełomów ma swoje odbicie w sposobie postrzegania polskiego duszpasterstwa i wytycznych dla jego rozwoju w przyszłości. Niniejsza refleksja będzie skoncentrowana na ukazaniu podobieństw i różnic w podejściu Jana Pawła II i Benedykta XVI do zagadnień duszpasterstwa Kościoła w Polsce.

Biskupi polscy w trzech grupach przeżywali dwie ostatnie wizyty *ad limina Apostolorum* w styczniu i lutym 1998 r. oraz w marcu 2006 r. Do każdej z grup papieże kierowali podsumowujące przemówienie. Kontynuacją wskazań Jana Pawła II dla biskupów polskich był jego list przekazany 8 VI 1997 r. podczas pielgrzymki do Polski. Wypowiedzi Jana Pawła II świadczą o dobrej jego orientacji w sprawach społeczno-religijnych kraju i są znakiem ojcowskiego zatroskania o los Polaków. Wystąpienia papieża Benedykta XVI, z częstym odwoływaniem się do papieża poprzednika, są pełne aktualnych i trafnych ocen polskiej rzeczywistości kościelnej. Benedykt XVI nie zatrzymuje się jednak na szczegółach polskiego życia społecznego i kościelnego, lecz z nauki ewangelicznej wyprowadza ogólne zastosowania. Analiza

Ks. dr KAZIMIERZ PÓŁTORAK – adiunkt na Wydziale Teologii Uniwersytetu Szczecińskiego; adres do korespondencji: ul. Papieża Pawła VI 2, 71-459 Szczecin; e-mail: wujkazik@poczta.onet.pl

wypowiedzi papieskich pozwala skonstruować wskazania pastoralne dla Kościoła w Polsce[1]

I. OCENA SYTUACJI KOŚCIOŁA W POLSCE

1. *Blaski i cienie życia Kościoła w Polsce*

Sytuacja Kościoła w Polsce końca lat dziewięćdziesiątych, kiedy odbywała się pierwsza z omawianych wizyt, charakteryzowała się wzrostem zaangażowania chrześcijan w budowanie demokratycznego ładu społecznego oraz napięciami między różnymi grupami społeczeństwa. Nasilała się polaryzacja polityczna środowisk postkomunistycznych i postsolidarnościowych[2] Jan Paweł II dobrze rozumiał zaistniałą sytuację, czego wyrazem jest jego ocena mechanizmów wewnątrzspołecznych oraz sugestie dla aktywności kościelnej. Przesłania Benedykta XVI prawie wcale nie zawierają opisu polskiej sytuacji społeczno-religijnej. Obecny papież odwołuje się często do słów wypowiedzianych przez swego poprzednika, skupia się na pojedynczych sugestiach dotyczących mechanizmów współczesnego świata lub określających specyfikę życia konkretnego środowiska kościelnego.

Ważnym zadaniem, według Jana Pawła II, jest zaangażowanie Kościoła na rzecz budowania jedności między ludźmi. Zdaniem papieża Kościół w Polsce powinien uczynić wszystko, aby dzieło jednania przynosiło owoce w sercu każdego człowieka i w każdej dziedzinie życia społecznego[3] Nikogo nie należy uważać za straconego, bo Chrystus umarł za wszystkich[4] Na-

[1] Wypowiedzi Jana Pawła II do polskich biskupów są przedmiotem wielu analiz teoretyków oraz praktyków duszpasterstwa. Zob. H. M u s z y ń s k i. *Zadania duszpasterskie Kościoła w Polsce w świetle przesłania Jana Pawła II do biskupów polskich.* W: Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski. *Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia. Program duszpasterski na rok 2000/2001.* Katowice 2000 s. 55-68; M. F i a ł k o w s k i. *Zadania duszpasterskie Kościoła w Polsce w świetle przemówień Jana Pawła II do biskupów polskich przybyłych z wizytą „ad limina Apostolorum" w 1998 r.* „Roczniki Teologiczne" 47:2000 z. 6 s. 45-57.

[2] Zob. J. M a r i a ń s k i. *Kościół katolicki w Polsce a życie społeczne. Studium socjologiczno-pastoralne.* Lublin 2005 s. 78-92; I. B o r o w i k. *Religia i Kościół a społeczeństwo obywatelskie.* W: *Katolicyzm polski na przełomie wieków. Teologiczny, instytucjonalny i wspólnotowy wymiar Kościoła.* Red. J. Baniak. Poznań 2002 s. 79-83.

[3] *Program dla Kościoła w Polsce. Jan Paweł II do polskich biskupów. Wizyta „Ad limina" 1998. Przemówienie pierwsze 16 stycznia 1998* [dalej skrót: Przemówienie I] nr 4. Kraków 1998 s. 17.

[4] *Przesłanie do Biskupów z Konferencji Episkopatu Polski* [dalej skrót: KEP]. Tekst został wręczony biskupom polskim w pałacu arcybiskupim w Krakowie 8 czerwca 1997 nr 2 s. 62. Ponieważ Jan Paweł II przybył w 1997 r. do Polski na odbywający się Kongres Eucharystyczny,

leży dobrze rozeznawać potrzeby czasu, popierać i podejmować refleksję, studia oraz nauczanie[5]

Jan Paweł II dobrze rozumiał zjawisko medialnej krytyki Kościoła instytucjonalnego i jego pasterzy. Uważał, że sytuacja dawniejsza zyskiwała Kościołowi ogólne uznanie, obecnie zaś trzeba liczyć się z krytyką i zdobywać się na rozeznanie, co w danej krytyce jest słuszne. Według Jana Pawła II Kościół powinien stanowić ważny punkt odniesienia, nie może dać się sprowadzić na płaszczyznę uczestnika partykularnych sporów i społecznych rozgrywek. Musi stanowić dla pojedynczego człowieka jasny punkt odniesienia, człowiek powinien znaleźć w Kościele przestrzeń „obrony poniekąd przed samym sobą, przed złym użyciem swojej wolności" Dlatego, według Jana Pawła II, Polska potrzebuje ludzi ukształtowanych w szkole miłości Jezusa Chrystusa[6]

Według Jana Pawła II Kościół ma dawać świadectwo jedności, a przez to sprawować posługę jednoczenia narodu[7] Niezbędne jest mobilizowanie ludzi do wspólnego działania opartego na miłości chrześcijańskiej. Kościół powinien leczyć miłością zranienia grzechów, głosić przebaczenie i pojednanie. Należy przezwyciężać nieufność i lęki, nie wolno poddawać się bezduszności i pesymizmowi. Potrzebą chwili, według papieża, jest budowanie ładu moralnego oraz kształtowanie w ludziach prawego sumienia. Pamiętać należy, że tylko ludzie ofiarni są zdolni do budowania ładu moralnego. Kościół nie powinien oczekiwać przywilejów, lecz jedynie wolności głoszenia Ewangelii[8] We wskazaniach Jana Pawła II dostrzec można utożsamianie się z sytuacją Polaków, podczas gdy Benedykt XVI udziela wskazań z dalszej perspektywy.

2. *Wskazania Soboru Watykańskiego II w życiu Kościoła w Polsce*

Mając na uwadze zbliżający się Jubileusz Roku 2000, Jan Paweł II skierował do Kościoła w Polsce pytanie dotyczące stopnia realizacji wskazań Soboru Watykańskiego II w jego instytucjach i stylu duszpasterstwa. Wprowadzenie w praktykę nauczania soborowego może być, według papieża-Polaka, szansą na „nową wiosnę chrześcijaństwa" i pozostaje zawsze punk-

---

przypadający na ten czas termin wizyty *ad limina* został przeniesiony na rok następny. Papież spotkał się z polskimi biskupami i w przekazanym przemówieniu zawarł wskazania dla Kościoła w Polsce, które mają charakter programowy. Analiza tekstu wypowiedzi wykazuje zbieżność ze wskazaniami udzielonymi kilka miesięcy później podczas wizyty *ad limina*.

[5] Przemówienie I nr 4 (s. 17).

[6] Przemówienie I nr 5 (s. 19).

[7] Przemówienie I nr 4 (s. 18); nr 5 (s. 19).

[8] Przemówienie I nr 5 (s. 20).

tem odniesienia dla działalności duszpasterskiej. Należy pogłębiać samoświadomość eklezjalną świeckich, aby świeccy, działając w swoim imieniu, stawali się świadkami Ewangelii. Ich aktywność podmiotowa dotyczy wszystkich szczebli życia kościelnego: parafialnego, diecezjalnego i krajowego. Prowadzić trzeba systematyczną formację duchownych i świeckich. Dzięki wiernym świeckim możliwe stanie się przenikanie duchem Ewangelii różnych obszarów życia, zwłaszcza działalności społecznej, politycznej oraz gospodarczej. Pamiętać należy, że kultura jest zawsze sprzymierzeńcem Kościoła.

Według Jana Pawła II w aktywności osób świeckich akcentować należy ideę wspólnoty Kościoła, którą w praktyce urzeczywistnia parafia, ruchy, stowarzyszenia i organizacje kościelne. W zaangażowaniu w duchu odpowiedzialności za Kościół ważną rolę odgrywa Akcja Katolicka oraz zespoły Synodu Plenarnego[9] Niezbędne jest dokonanie analizy wszystkich dziedzin życia kościelnego, do których odnoszą się poszczególne dokumenty soborowe, aby uzyskać odpowiedź na pytanie, na ile udało się wprowadzić tę naukę w czyn[10] W wypowiedziach Benedykta XVI to zagadnienie występuje w sposób pośredni. Według niego należy dowartościować wspólnotowe struktury parafii, zwłaszcza rady różnego typu oraz wspólnoty apostolskie, dzięki którym wzrasta jakość działań duszpasterskich w parafii.

3. *Chrześcijaństwo najgłębszym fundamentem jedności Europy*

Stale obecna w nauczaniu Jana Pawła II jest prawda o integrującej mocy Ewangelii[11] Chrześcijaństwo jest najgłębszym fundamentem jedności Europy, gdyż nie będzie ona zintegrowana bez wytworzenia wspólnoty ducha[12] Papież wskazuje biskupom na niezastąpioną rolę polskiej kultury dla obrony wartości w Europie Zachodniej. Dlatego Kościół w Polsce powinien dążyć wszelkimi środkami do tworzenia więzi ze światem kultury.

---

[9] *Program dla Kościoła w Polsce. Jan Paweł II do polskich biskupów. Wizyta „Ad limina" 1998. Przemówienie drugie – 2 lutego 1998* [dalej skrót: Przemówienie II] nr 3. Kraków 1998 s. 28-29.

[10] W wypowiedziach Jana Pawła II zdecydowanie uwidaczniają się treści związane z przygotowaniami do Jubileuszu Roku 2000. Zob. Jan Paweł II. List Apostolski *Tertio millennio adveniente* (10 XI 1994) nr 36.

[11] Zob. Jan Paweł II. Encyklika *Ut unum sint* (22 V 1995) nr 2; Encyklika *Redemptoris missio* (7 XII 1990) nr 20; Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa* (28 VI 2003) nr 38; *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Kościół*. Cz. II. Kraków 1999 s. 79-134.

[12] *Program dla Kościoła w Polsce. Jan Paweł II do polskich biskupów. Wizyta „Ad limina" 1998. Przemówienie trzecie – 14 lutego 1998* [dalej skrót: Przemówienie III] nr 4. Kraków 1998 s. 50.

Kościół w Polsce ma do zaoferowania Europie przywiązanie do wiary, religijny obyczaj, mocne duszpasterstwo, głębię życia duchowego[13] Wnosi do wspólnot misyjną świeżość i apostolski zapał. Europa potrzebuje Polski – jej kultury chrześcijańskiej, etosu religijnego, etosu narodowego[14] Według Benedykta XVI proces integrowania się Europy stawia przed Polakami zadanie zachowania tożsamości katolickiej i narodowej[15]

II. NAJPILNIEJSZE ZADANIA DUSZPASTERSKIE

1. *Nowa Ewangelizacja. Ewangelia siłą odbudowy społeczeństwa i wspólnot kościelnych*

Tym, co obaj papieże z naciskiem stawiają wśród głównych zadań poszczególnych chrześcijan i całego Kościoła, jest zadanie nowej ewangelizacji. Jan Paweł II nawołuje do tego, aby Ewangelia stała się siłą odbudowy integralnej wizji człowieka i świata, co ma się objawiać poprzez przeciwstawianie się kulturze śmierci, zwątpieniu, laicyzacji życia[16] We współczesnych Polakach należy formować prawe sumienie, zwłaszcza przez umiejętne ukazywanie wzorców moralnych. Wykorzystać trzeba to, że społeczeństwo polskie ma głębokie tradycje chrześcijańskie. W dobie pluralizmu potrzeba pogłębiania samoświadomości eklezjalnej świeckich, dzięki czemu będą mogli włączyć się w dzieło ewangelizacji[17] Konieczne jest budzenie ducha apostolskiego poszczególnych katolików, grup, stowarzyszeń i organizacji, które wspierają siłę świadectwa dawanego o wartościach ewangelicznych w działalności społecznej, politycznej, gospodarczej. Istotnym zadaniem ewangelizacyjnym, któremu Jan Paweł II poświęcił wiele miejsca, jest przenikanie duchem chrześcijańskim kultury, w czym należy wykorzystać potencjał ewangelizacyjny środków masowego przekazu[18]

---

[13] Przemówienie I nr 5 s. 19; por. J. W i l d m a n n. *Chrześcijaństwo duszą Europy*. „Teologia Praktyczna" 5:2004 s. 151-161.

[14] Przemówienie III nr 4 s. 51.

[15] *Benedykt XVI do biskupów polskich. Przemówienia wygłoszone z okazji wizyty ad limina Apostolorum w roku 2005. Przemówienie Benedykta XVI do drugiej grupy biskupów polskich 3 grudnia 2005* [dalej skrót: Grupa II]. Poznań 2005 s. 23.

[16] Przemówienie I nr 7 s. 22; zob. J a n P a w e ł II. Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30 XII1988) nr 4-6.

[17] Przemówienie II nr 3 s. 28.

[18] Przemówienie III nr 3 s. 48-49; zob. A. B a c z y ń s k i. *Telewizja w służbie ewangelizacji*. Kraków 1998 s. 51-59.

Również według Benedykta XVI podstawowym celem nowej ewangelizacji jest budowanie żywej, świadomej i dojrzałej wiary. Powinno być to wspólne dzieło biskupów, kapłanów, zakonników i osób świeckich. W nauczaniu na ten temat Benedykt XVI akcentuje rolę duchownych, zwłaszcza biskupów. Można dostrzec dużą dozę mobilizowania do wzrostu jakości ich życia i posługi. Ważnym wymiarem apostolskiego zaangażowania jest świadectwo własnego życia, a szczególnie życia biskupa. Według Benedykta XVI biskup promieniuje na kapłanów i świeckich własną postawą, swoim sposobem bycia, czystością, praktyką ubóstwa, prostotą, wrażliwością sumienia. Z kolei kapłani ukształtowani przez dobrze funkcjonującą formację seminaryjną, pielęgnujący nieustannie własną duchowość, uczestniczący w procesie formacji stałej, są niezastąpionymi współpracownikami biskupa. Według Benedykta XVI w diecezjalny program ewangelizacji powinni być włączani, zgodnie ze swoim charyzmatem, członkowie instytutów życia konsekrowanego. Są oni niezastąpionym ogniwem apostolstwa, w które powinni angażować się we współpracy z biskupem i Kościołem partykularnym. W dziele obwieszczania światu Jezusa Chrystusa niezastąpioną rolę odgrywają ludzie świeccy[19]

2. *Ewangelizacja kultury, nauki. Duszpasterstwo środowisk akademickich*

Umocnienie więzi Kościoła z ludźmi kultury i nauki jest, według Jana Pawła II, jednym z głównych zadań ewangelizacji w Polsce. W nowych warunkach społeczno-religijnych społeczeństwa polskiego Kościół i kultura winny odnaleźć się wzajemnie. Dialog Kościoła z ludźmi kultury jest wyrazem ich przymierza rozwijanego na korzyść człowieka. Ludzie kultury są naturalnymi sługami tajemnicy Boga[20] Kościół i ludzie kultury potrzebują siebie wzajemnie. Pełnią oni posługę sumienia, dlatego niezbędna jest wierność krytycznej jego funkcji. Duszpasterski wysiłek Kościoła w Polsce nie powinien szczędzić środków do promocji dobra i piękna. W różnych inicjatywach wychowawczych należy uczyć odbioru owoców kultury.

Benedykt XVI położył akcent na niebezpieczeństwo odwrotu od wartości chrześcijańskich w kulturze. Podkreślił rolę ewangelizacji kultury w sytuacji sekularyzacji, pogłębiania się negatywnych postaw i zagrożeń dla wartości chrześcijańskich w kulturze[21] Duże znaczenie w dziele ewangelizacji i umac-

[19] Grupa II s. 17.

[20] Przemówienie III nr 3 s. 46.

[21] *Benedykt XVI do biskupów polskich. Przemówienia wygłoszone z okazji wizyty „ad limina Apostolorum" w roku 2005. Przemówienie Benedykta XVI do pierwszej grupy biskupów polskich 26 listopada 2005* [dalej skrót: Grupa I] s. 12.

niania kultury chrześcijańskiej mają dla obecnego papieża kościelne uniwersytety i wydziały teologiczne, także te funkcjonujące w ramach uniwersytetów państwowych. Ich praca naukowa jest skutecznym propagowaniem prawdy o Bogu, świecie i człowieku[22]

Jak dla Jana Pawła II Naród istnieje z kulturą chrześcijańską i dla kultury[23], tak dla Benedykta XVI Polska, po wejściu do Unii Europejskiej, nie może utracić dziedzictwa kulturowego otrzymanego od poprzednich pokoleń[24] Dlatego wszelkimi środkami należy bronić duchowego bogactwa kultury przenikniętej Ewangelią[25] W działalności duszpasterskiej trzeba przenikać duchem chrześcijańską kulturę. Chodzi o to, aby „treścią i wartościami Ewangelii przepojone zostały kategorie myślenia, kryteria ocen i normy działania człowieka"[26] Wtedy przejawia się zapał apostolski katolików świeckich, gdy zauważalna jest ich twórcza aktywność w tworzeniu kultury.

3. *Środki społecznego przekazu*

Jan Paweł II przypomniał, jak wielką rolę w kształtowaniu współczesnych społeczeństw odgrywają środki społecznego (masowego) przekazu. Mają duże znaczenie w tworzeniu i przekazywaniu kultury, formowaniu sumienia, obronie praw człowieka, wolności, sprawiedliwości, solidarności i pokoju, w kierowaniu ludzkiej świadomości ku dobru. Ich misją jest służba prawdzie, która nierozdzielnie związana jest z dobrem i pięknem. Konieczne jest zatem odpowiedzialne kształtowanie mediów i właściwe ich używanie. Media mają znaczącą rolę w przekazywaniu kultury[27]

Konieczny jest wysiłek wychowania społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży, do „umiejętnego i dojrzałego korzystania ze środków przekazu"[28] Należy zaznajamiać z ich specyfiką, językiem i techniką funkcjonowania. Niezbędna jest formacja duchowa pracowników mass mediów, szerzenie wśród nich znajomości katolickiej nauki społecznej i rozumienia działalności Kościoła, zwłaszcza problematyki moralnej współczesnego człowieka. Jan Paweł II przywiązywał wagę do wspólnototwórczej roli mass mediów. Widział

[22] Tamże s. 11.
[23] Przemówienie III nr 3 (s. 48).
[24] Grupa I s. 12.
[25] Przemówienie I nr 4 (s. 18); zob. M u s z y ń s k i. *Zadania duszpasterskie Kościoła* s. 66-67.
[26] Przemówienie III nr 3 (s. 48); Grupa I s. 12.
[27] Przemówienie III nr 5 (s. 51-52).
[28] Tamże s. 53

ich dużą rolę w poszerzaniu dialogu Kościoła ze społeczeństwem oraz jednoczeniu ludzi[29] i mobilizowaniu ich do wspólnego działania[30]

W mass mediach istnieje duży potencjał ewangelizacyjny, gdyż mogą one łatwo docierać do świata z wartościami chrześcijańskimi[31] Ich misją powinna być dbałość o rozwój życia duchowego wiernych[32] W warunkach społeczeństwa pluralistycznego Kościół musi mieć własne środki masowego przekazu, których jakość i profesjonalność domaga się zaangażowania osobowego i materialnego. Istniejące rozgłośnie radiowe, czasopisma i instytucje budzą radość, ale konieczna jest stała troska o obecność Kościoła w środkach przekazu. Dzięki nim Kościół wchodzi w dialog ze światem, możne kształtować sumienie współczesnego człowieka, dotrzeć do świata z tym, co ma najlepszego do zaoferowania[33] Papież zachęcał, aby katolickie środki masowego przekazu uczestniczyły w modlitwie, wykorzystując właściwe sobie metody[34] Benedykt XVI powtórzył wskazania Jana Pawła II. Warto zauważyć mocniejszy akcent położony na „poszanowanie autonomii sfery politycznej" w działalności mediów kościelnych[35]

4. *Duszpasterstwo młodzieży i wychowanie*

Obaj papieże przywiązują dużą wagę do wychowania młodego pokolenia i zadanie to stawiają w centrum uwagi pasterzy Kościoła w Polsce. Dotyczy to wychowania w szerokim znaczeniu, także wychowania religijnego[36] Do zagadnień związanych z młodzieżą Jan Paweł II nawiązywał, wskazując na ważność dzieła nowej ewangelizacji. W młodych ludziach widział szansę dla wzrostu Kościoła, mówił, że są oni „nadzieją Kościoła" Według papieża młodzi tęsknią za pięknem Ewangelii, tkwią w nich „ogromne zasoby dobra i duchowych możliwości"[37] Są jednak narażeni na różne niebezpieczeństwa:

---

[29] KEP nr 1 (s. 60); zob. *Orędzie Benedykta XVI na 40. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Środki przekazu: sieć komunikowania, wspólnoty i współdziałania* (24 I 2006) nr 3-4. „Prezbiterium" 2006 nr 1-2 s. 66-67.

[30] Przemówienie I nr 3 (s. 16); por. L. M. Pignatiello. *Comunicare la fede. Saggi di teologia pastorale.* Milano 1996 s. 251-253; Baczyński. *Telewizja w służbie ewangelizacji* s. 149-158.

[31] KEP nr 1 s. 64; Przemówienie III nr 3 (s. 48).

[32] Przemówienie I nr 3 (s. 16).

[33] KEP nr 2 (s. 62-63).

[34] Przemówienie II nr 7 (s. 39).

[35] Grupa I s. 13.

[36] Grupa II s. 5-8; Przemówienie II nr 5 (s. 34-35).

[37] Przemówienie II nr 5 (s. 32-33).

błędne i kuszące propozycje pseudokultury konsumpcyjnej, wyobcowanie z rodziny, zwodnicze hasła głoszone przez różne ideologie.

Zagrożenia wobec młodego pokolenia wynikające z trudnej sytuacji ich rodzin, zwłaszcza z bezrobocia, zauważa Benedykt XVI[38] Dołożyć należy starań, aby dostrzec młodych żyjących w sytuacji wielu zagrożeń. Wiek młodzieńczy jest czasem dokonywania radykalnych wyborów. Młodym należy pomóc poprzez prezentację zasad dobra i ich duchowych możliwości. Na tej drodze niezastąpioną rolę odgrywa przykład własnego życia duszpasterzy i wychowawców, gdyż młodzi potrzebują świadków, których życie mogliby naśladować.

Katechizację nazwał Jan Paweł II fundamentalnym zadaniem duszpasterstwa[39] W związku z problemami związanymi z prowadzeniem katechizacji w szkole papież zwrócił uwagę na potrzebę przezwyciężania napięć na płaszczyźnie relacji państwo–życie kościelne. Według niego katechizacja i okres szkolny są trudne, bo młodzież przeżywa szczególnie mocno społeczne problemy. Młodzież jest bystrym obserwatorem życia, dostrzega prawdę lub fałsz we wszystkich jego przejawach. Problemy życia społecznego, w których nie brak również negatywnych głosów o życiu kościelnym, mają swoje odbicie również w sposobie uczestnictwa młodzieży w katechizacji. Dlatego jest potrzebny nowy sposób katechizacji, papież uznał za konieczne stworzenie programów i opracowanie katechizmów „dostosowanych do współczesnego sposobu myślenia i poziomu umysłowego oraz stopnia emocjonalnego rozwoju ucznia"[40]

Benedykt XVI docenił wysiłek odpowiedzialnych za dzieło katechizacji związany z poszukiwaniem nowego stylu tej podstawowej działalności kościelnej. Jego owocem stało się Polskie Dyrektorium Katechetyczne, Podstawa Programowa oraz programy i podręczniki wypracowane przez kilka ośrodków w Polsce. Według Benedykta XVI „ten pluralizm programowy może, co prawda, dobrze służyć ewangelizacji i wychowaniu religijnemu w szkole i w parafiach, ale też warto zastanowić się, czy różnorodność programów i podręczników nie utrudnia uczniom zdobywania systematycznej

[38] Grupa I s. 7.

[39] Przemówienie II nr 5 (s. 32-33); zob. H. T o m a s i k. *Wychowanie młodych do wiary*. W: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski. *Głosić Ewangelię nadziei*. Program duszpasterski na rok 2004/2005 s. 130-131.

[40] KEP nr 2 (s. 64); Przemówienie II nr 5 s. 35; zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 1998 nr 257-264 s. 213-219; Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Rada do Spraw Rodziny Konferencji Episkopatu Polski. *Program Katechezy parafialnej młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*. Kraków 2004.

i uporządkowanej wiedzy" Zdaniem papieża katechizacji w szkole nie można sprowadzić do wymiaru religiologii lub religioznawstwa, chociażby takie były oczekiwania niektórych środowisk. Katechizacja powinna „zachować swój prawdziwy, ewangeliczny wymiar przekazu i świadectwa wiary"[41]

Zarówno Jan Paweł II, jak i Benedykt XVI wskazują na potrzebę uzupełnienia katechizacji o wymiar parafialny duszpasterstwa dzieci i młodzieży. Jan Paweł II powołał się przy tym na swoje wystąpienie podczas wizyty *ad limina Apostolorum* z 12 I 1993 r. Zachęcał biskupów do harmonijnego współdziałania w katechizacji[42] Po dwunastu latach Benedykt XVI wyraża swoje uznanie dla wysiłków podejmowanych w tej materii, jednak jego pozytywna ocena dotyczy jedynie katechezy przedsakramentalnej, co potwierdzają słowa: „Nie musi się ona do tych grup ograniczać"[43] Powyższe słowa potwierdzają niepokój o kształt parafialnego duszpasterstwa młodzieży.

Obaj papieże podkreślają ważność duszpasterstwa akademickiego. Jan Paweł II wzywał do wykorzystania nowych możliwości, jakie otworzyły się dla tego duszpasterstwa w ostatnich latach. Według Benedykta XVI wzrost liczby młodych podejmujących studia domaga się poszukiwania nowych form duszpasterstwa akademickiego. Szczególną miłością duszpasterską i wychowawczą należy objąć młodych zagubionych, rozczarowanych i odwracających się od wiary i Kościoła. Troska o każdego zagubionego, leczenie ran i wychodzenie do młodych z miłością jest sprawdzianem autentyczności postawy dobrego pasterza, świadczącego, że Chrystus umarł za każdego[44]

5. *Życie polityczne a Kościół*

Dużo miejsca Jan Paweł II poświęcił odnowie życia społeczno-politycznego, które w Polsce w roku wizyty *ad limina* charakteryzowało się napięciami, pomówieniami, agresją słowną i destrukcyjnymi podziałami. Wskazania papieża Polaka dotyczące tej sprawy można scharakteryzować w kilku punktach[45]: a) Kościół nie utożsamia się i nie wiąże się z żadną grupą polityczną; b) jest to zadanie dla świeckich chrześcijan; c) należy formować prawe sumienie chrześcijan zaangażowanych w życie polityczne i spo-

[41] Grupa I s. 9; por. W. R z e s z o w s k i. *Odnowa katechezy*. Warszawa 2001 s. 238-239.

[42] Przemówienie II nr 5 (s. 35).

[43] Grupa I s. 10.

[44] Przemówienie II nr 5 (s. 34); Grupa I s. 11.

[45] Przemówienie I nr 4 (s. 17); nr 5 (s. 18-19); nr 6 (s. 21); Przemówienie II nr 8 (s. 41); Przemówienie III nr 3 (s. 48-49); KEP nr 2 (s. 63); por. M. W i t k o w s k a. *Chrześcijański polityk w służbie publicznej III Rzeczypospolitej*. „Teologia Praktyczna" 5:2004 s. 216-220.

łeczne oraz wpajać ducha służby społeczeństwu; e) aktywność polityczna nie powinna dzielić społeczeństwa; f) aktywność polityczna ma dokonywać się w prawdzie, sprawiedliwości, miłości, poszanowaniu godności człowieka i ma mieć na względzie wzrost dobra wspólnego.

III. PODMIOT DUSZPASTERSTWA

1. *Pasterz – nowy styl duszpasterstwa*

Jan Paweł II akcentował potrzebę obecności pasterzy wśród wiernych członków Kościoła. Ma to być okazją do dawania świadectwo wiary, uczestniczenia w ich radościach i troskach. Należy przychodzić z pomocą osobom doświadczającym różnorakich trudności życia, takich jak choroba czy klęski żywiołowe. Praca duszpasterzy powinna zmierzać do formacji chrześcijańskiej świeckich, zwłaszcza kształtowania prawego sumienia, co jest zadaniem odpowiedzialnym i delikatnym. Jakość posługi kapłańskiej domaga się stałej formacji. Zadanie to akcentuje Benedykt XVI, podkreślając rolę kursów, dni skupienia i rekolekcji dla kapłanów[46]

W dobie przemian i polaryzacji pozycji społeczno-politycznych należy pogłębiać więź zrozumienia i miłości między ludźmi. W złożonych okolicznościach nowej rzeczywistości społeczno-politycznej pasterze powinni dążyć do rozpalania wśród wiernych wiary w obecność Zbawiciela. Łączność z Chrystusem winna tworzyć duchową więź człowieka z Bogiem, prowadzić do odnowy myśli i serc ludzkich.

U obydwu papieży znaleźć można charakterystykę osobowości dobrego pasterza. Do cech dobrego duszpasterza Jan Paweł II zaliczał apostolską gorliwość, delikatność, duchową głębię, prawdziwą mądrość, świętość życia, otwartość na wszystkich ludzi, zwłaszcza dystansujących się od Kościoła. Mówiąc o duchowości pasterza, Benedykt XVI wymienia cnoty, którymi powinien się on charakteryzować: czystość, praktyka ubóstwa, prostota, wrażliwość sumienia. Dotyczy to zarówno osoby biskupa, jak i każdego kapłana, często przyjmującego styl życia swojego biskupa[47]

---

[46] Przemówienie I nr 6 (s. 21); Grupa II s. 19; zob. *La conversazione nella chiesa di Introd. Benedetto XVI al Clero della Valle d'Aosta* 25 luglio 2005 (Supplemento a L'Osservatore Romano) s. 8-10; S. P i n t o r. *La formazione permanente del clero. Orientamenti e percorsi*. Bologna 2001.

[47] Przemówienie II nr 7 (s. 22-23); Grupa II s. 18. Integralny wykład na temat roli biskupa w Kościele zawiera Adhortacja *Pastores gregis*. Zob. J a n P a w e ł II. *Posynodalna Adhortacja*

W nauczaniu obydwu papieży priorytetowym zadaniem biskupów i kapłanów jest troska o powołania przez przykład życia kapłańskiego[48] Benedykt XVI uwypukla przykład biskupa jako decydujący czynnik w dochodzeniu młodych do odkrycia drogi powołania kapłańskiego. Nawiązując do Synodu Biskupów z 1991 r., akcentuje rolę ojców duchownych w dobrej formacji seminaryjnej, która oprócz sfery intelektualnej powinna obejmować aspekt duchowy i emocjonalny. Przygotowanie seminarzystów do przyjęcia święceń powinno, według Benedykta XVI, uwzględniać ostatnie sugestie Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego[49]

Benedykt XVI z naciskiem wzywa do odpowiedzialności za dzieło misyjne Kościoła, która powinna przejawiać się w gotowości kapłanów do podjęcia posługi w krajach misyjnych lub tych, w których brak duchowieństwa. Kapłani ci powinni znaleźć wśród swojego prezbiterium oparcie duchowe i pomoc materialną[50]

Wśród odpowiedzialnych zadań biskupów jest utrzymywanie kontaktów z ruchami kościelnymi, „zachęcanie, by działały zgodnie z kościelnie rozeznanym charyzmatem, by [...] strzegły się przed zamknięciem się na otaczającą je rzeczywistość"[51] Posługa na rzecz jedności Kościoła, troska o właściwe rozumienie ekumenizmu, rozeznawanie charyzmatów pojedynczych chrześcijan oraz wspólnot kościelnych, formowanie prawego sumienia posłusznego nakazom Ewangelii i nauce Kościoła jest jednym z podstawowych zadań pasterzy[52]

2. *Jedność Episkopatu Polski*

Ważnym zadaniem polskich biskupów według Jana Pawła II jest odnalezienie się w nowych warunkach, w których przyszło działać obecnie Kościołowi. W sytuacji wolności, pluralizmu i demokracji akcent w duszpaster-

---

apostolska „Pastores gregis" O Biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata (16 X 2003). Kraków 2003.

[48] Przemówienie III nr 6 (s. 55-56); por. M. W a n d r a s z. *Kapłan jako duchowy ojciec.* W: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski. *Głosić Ewangelię nadziei* s. 195-205.

[49] Grupa II s. 18-19; zob. Kongregacja Wychowania Katolickiego. *Instrukcja dotycząca kryteriów rozeznawania powołania w stosunku do osób z tendencjami homoseksualnymi w kontekście przyjmowania ich do seminariów i dopuszczania do święceń.* „Prezbiterium" 2006 nr 1-2 s. 27-34.

[50] Tamże s. 20.

[51] Grupa III s. 30.

[52] Tamże; Przemówienie I nr 6 (s. 21).

stwie powinien padać na formację sumień. Według papieża dziś człowiek musi znaleźć w Kościele przestrzeń obrony poniekąd przed samym sobą, przed złym użyciem swojej wolności. Dlatego wysiłek biskupów powinien dotyczyć związku dzieła ewangelizacji z życiem codziennym. Papież nazywa tę sytuację nową misją episkopatu, kolegialną odpowiedzialnością za ewangelizację świata[53] Do kontynuowania dzieła ewangelizacji pod przewodnictwem biskupów zachęcał również Benedykt XVI.

Kolegialne działanie wymaga jedności w miłości i jest owocem ofiary oraz troski o dobro wspólne. Podstawą jest budowanie fundamentów moralnych, na których opiera się i wzrasta wspólnota. Papież zachęca do tego, aby nikogo nie uważać za straconego, bo Chrystus umarł za wszystkich[54] Po ośmiu latach papieskie wyzwanie nadal zawiera istotne zobowiązanie dla polskich biskupów. Według Benedykta XVI aktualność „wzorca Chrystusowego" pokazuje biskup swoim stylem życia, gdyż diecezja odzwierciedla sposób bycia biskupa[55]

„Człowiek jest drogą Kościoła" – to hasło Episkopat Polski musi przetłumaczyć na język konkretnych zadań. Kluczem do ustalenia metod i sposobów działania jest pogłębianie świadomości Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego oraz trafne rozpoznawanie polskich „znaków czasu"[56] Biskupi powinni prowadzić posługę jedności i przewodzić konkretnym zadaniom zmierzającym do integrowania społeczeństwa. Niezbędne jest wytrwałe i bezinteresowne świadectwo czynnej miłości. Trzeba nieustannie wzywać do żarliwej i wytrwałej modlitwy i jej przewodzić[57]

Episkopat Polski ma zadanie budowania jedności Kościoła. Minimum podporządkowania hierarchicznego ustala ustawodawstwo kościelne, ale trzeba je dopełniać nakazem serca, wypływającym z umiłowania prawdy obecnej w Kościele. Troską należy objąć przekazujących prawdę, zwłaszcza teologów, katechetów i środki przekazu. Biskupi są odpowiedzialni za przekaz prawdy, a dotyczy to szczególnie ordynariuszy diecezjalnych[58]

3. *Apostolstwo świeckich*

Świeccy mają czynić Kościół obecny w różnych miejscach, aby stawał się on „solą ziemi" Mają dawać świadectwo wartościom ludzkim i ewangelicz-

[53] KEP nr 2 (s. 62-63); Przemówienie II nr 8 s. 40.
[54] KEP nr 1 (s. 60); nr 2 (s. 62).
[55] Grupa II s. 18.
[56] KEP nr 2 (s. 62).
[57] Przemówienie I nr 5 (s. 19); Przemówienie II nr 6 (s. 36-37); nr 7 (s. 38-39).
[58] KEP nr 1 (s. 60).

nym. Dlatego w złożonych polskich warunkach społeczno-religijnych niezbędne jest kształtowanie samoświadomości eklezjalnej katolików świeckich, aby włączali się w ewangelizację. Rolą Synodu Plenarnego jest wzbudzenie u świeckich potrzeby podjęcia odpowiedzialności w Kościele. Konieczna jest taka formacja świeckich, aby stawali się podmiotem Kościoła. Zjednoczenie z Jezusem Chrystusem przez życie sakramentalne jest gwarancją skuteczności apostolstwa świeckich[59]

Według Jana Pawła II zasadniczym miejscem świadectwa świeckich jest rodzina. Dlatego przypominał nauczanie Kościoła o małżeństwie jako związku o trwałym charakterze, skierowanym na posługę życiu, do którego zawarcia należy się dobrze przygotować. Skuteczną pomoc w tym dziele może zapewnić dobrze funkcjonujące duszpasterstwo narzeczonych oraz inne formy przygotowania do życia w rodzinie. Chrześcijańskie wychowanie młodego pokolenia jest wspólną sprawą rodziny i Kościoła. Kościół, społeczeństwo i rodzina potrzebują siebie nawzajem, dlatego potrzebne są wysiłki Kościoła, szkoły i innych środowisk w służbie rodziny. Niezbędne są działania wspierające rodziny słabe, przeżywające trudności, doświadczające choroby lub nałogu. Należy otoczyć opieką matki i kobiety oczekujące potomstwa, dbać o domy samotnej matki, szerzyć ideę odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz wspierać rodzinę w momentach trudnych[60]

W wystąpieniach Benedykta XVI rodzina wymieniana jest okazjonalnie przy innych zagadnieniach. Istotne wydaje się wskazanie papieża dotyczące aktywności wolontariatu podejmującego dzieło edukacji, przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie, pomocy rodzinom wielodzietnym i cierpiącym biedę oraz obrony prawa do życia każdej istoty ludzkiej od poczęcia do naturalnej śmierci[61]

Według Jana Pawła II świeccy są odpowiedzialni za sprawy gospodarcze, polityczne, społeczne we własnym imieniu. Konieczna jest twórcza aktywność świeckich na płaszczyźnie życia społeczno-politycznego oraz w rozwoju chrześcijańskiej tradycji i kultury. Przez zaangażowanie polityczne świec-

[59] Przemówienie II nr 3 (s. 28-30); Przemówienie I nr 4 (s. 18); nr 6 (s. 21); zob. Jan Paweł II. Adhortacja apostolska *Christifideles laici* nr 42; por. E. Weron. *Laikat i apostolstwo*. Poznań 1999[2] s. 66-69.

[60] Przemówienie II nr 4 (s. 31-32); por. R. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*. Lublin 2001 s. 313-324.

[61] Grupa III s. 33.

cy budują dobro wspólne[62] Również Benedykt XVI przypomniał niektóre wskazania Jana Pawła II dotyczące natury zaangażowania chrześcijan świeckich w dzieło krzewienia Ewangelii. Wśród głównych zadań osób świeckich w działalności Kościoła wymienił działania na rzecz odnowy moralnej społeczeństwa, udział w życiu publicznym i w polityce oraz obronę tożsamości katolickiej i narodowej w jednoczącej się Europie[63] Nauczanie obecnego papieża na temat aktywności polskich katolików świeckich nie zawiera nowych ani oryginalnych zastosowań, jest ono raczej przypomnieniem wskazań Jana Pawła II. Nowy wymiar można przypisać słowom dotyczącym obecności polskich katolików w strukturach jednoczącej się Europy. Zachęta do „zachowania tożsamości katolickiej i narodowej Polaków" w ustach papieża pochodzącego z jednego z najbardziej znaczących państw tzw. starej Unii Europejskiej nabiera zobowiązującej wymowy. Nie można tych wskazań rozpatrywać jako sentymentu wobec rodaków, lecz na płaszczyźnie wyraźnego zobowiązania do podjęcia odpowiedzialnej misji Kościoła powszechnego.

Formacja do apostolskiego zaangażowania dokonuje się w różnych denominacjach grupowych, którymi w Kościele są: diecezja, parafia oraz stowarzyszenia, organizacje, grupy religijne, wspólnoty oraz rady różnego szczebla[64] Specyficzny klimat wspólnoty znakomicie służy tworzeniu duchowej więzi człowieka z Bogiem, a także pogłębianiu relacji zrozumienia i miłości między ludźmi. Obaj papieże akcentują aspekt modlitewno-formacyjny aktywności każdej grupy kościelnej, z czego wypływa skuteczna działalność apostolska. Wszelkiego typu organizacje katolickie powinny uwrażliwiać się na działanie wspólnotowe[65] Podkreślając efektywną ewangelizację, dokonującą się dzięki aktywności ruchów, Benedykt XVI akcentuje potrzebę ich formacji oraz ich integrowania z misją Kościoła powszechnego[66]

[62] Przemówienie I nr 7 (s. 23); Przemówienie II nr 2 (s. 27); Przemówienie III nr 3 (s. 47-49); por. M. F l o r c z y k. *Teologiczne motywy zaangażowania świeckich w życie polityczne.* W: Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski. *Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia* s. 369-377.

[63] Grupa II s. 22-23.

[64] Przemówienie II nr 3 (s. 30); Grupa III s. 31.

[65] Przemówienie II nr 3 (s. 30); nr 5 (s. 34); nr 7 (s. 39).

[66] Grupa III s. 31.

BIBLIOGRAFIA

Brambilla F. G.: La parrocchia oggi e domani. Assisi: Città della Editrice 2003.

Fiałkowski M.: Zadania duszpasterskie Kościoła w Polsce w świetle przemówień Jana Pawła II do biskupów polskich przybyłych z wizytą *ad limina Apostolorum* w 1998 r. „Roczniki Teologiczne" 47:2000 z. 6 s. 45-57.

Fontana A.: Progetti pastorali. Torino: Editrice Elledici 2003.

Kiernikowski Z., Polak J.: Troska o wiarę ludu diecezji siedleckiej. Rozmowa z ordynariuszem diecezji siedleckiej przy okazji wizyty *ad limina Apostolorum* biskupów polskich w grudniu 2005 r. Katechezy dla diecezjan. www.opoka.org.pl/czytelnia/duszpasterstwo (17 VI 2006).

Muszyński H.: Zadania duszpasterskie Kościoła w Polsce w świetle przesłania Jana Pawła II do biskupów polskich. W: Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski. Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia. Program duszpasterski na rok 2000/2001. Katowice 2000 s. 55-68.

Pignatiello L. M.: Comunicare la fede. Saggi di teologia pastorale. Milano: San Paulo 1996.

Stefanek S., Tasiemski S.: Łomża – nowe wyzwania duszpasterskie. Rozmowa z ordynariuszem Kościoła łomżyńskiego przy okazji wizyty *ad limina Apostolorum*. Duszpasterstwo rodzin rozbitych, dotkniętych rozłąką z powodu pracy zarobkowej za granicą. www.opoka.org.pl/czytelnia/duszpasterstwo (17 VI 2006).

Subocz M.: Największa parafia w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. 25-tysięczna parafia św. Maksymiliana w Słupsku – rozmowa z proboszczem. Jak ożywiać życie parafialne w tak dużej parafii? Posługa sakramentalna; współpraca ze świeckimi; frekwencja (dominicantes); kontakt z wiernymi w czasie kolędy. www.opoka.org.pl/czytelnia/duszpasterstwo (17 VI 2006).

Tyrawa J., Tasiemski S.: Ordynariusz bydgoski o wyzwaniach duszpasterskich. Rozmowa z ordynariuszem diecezji bydgoskiej przy okazji wizyty *ad limina Apostolorum* w grudniu 2005 r. Raczkująca nowa diecezja – charakterystyka; duszpasterstwo akademickie. www.opoka.org.pl/czytelnia/duszpasterstwo (17 VI 2006).

PASTORAL CHALLENGES TOWARDS THE CHURCH IN POLAND
Two *ad limina Apostolorum* Visits of Polish Bishops in 1998 and 2005

Summary

During their *ad limina Apostolorum* meetings with Polish bishops in 1998 and 2005 popes John Paul II and Benedict XVI delivered addresses to particular groups of bishops. Theis indications refer to some essential dimensions of socio-religious life and design a programme for the Church in Poland. Both Popes stress the need for a new evangelisation as the main task of pastoral care. The significant thing is to form a right conscience and mature faith among lay Catholics, their Christian commitment, especially in the realm of the mass media, Church groups, movements, and associations. It is necessary to take more time to prepare candidates for priesthood and then provide permanent formation for them. Pastoral care for the youth calls for intensive steps. It is necessary to support families, the weak, the sick, and the poor. John Paul II with a great tact referred to the internal socio-religious matters of Poland, stressed the need to build unity in the Episcopate of Poland and among citizens. According to the late Pope, the Church in Poland stands a chance to rebuild its tie with the world of culture, and nobody should treated as a lost person for the Gospel. With regard to Polish affairs, Benedict XVI often refers to his prede-

cessor, stresses the need for a parochial catechesis and the role of the church mass media. He thinks it is very important to develop a sense of fellowship in the parish through the activity of boards.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: duszpasterstwo młodzieży, duszpasterz, episkopat, Kościół a kultura, laikat, nowa ewangelizacja.

Key words: pastoral care for the youth, priest, episcopate, the Church versus culture, the laity, new evangelisation.